

De tijd van ontdekkers en hervormers

(Tijdvak 5, van 1500 tot 1600)

5.1 De renaissance

Leerdoelen:

- Welk mens- en kunstbeeld ontstond in Italië?

De Medici familie was een rijke familie die de macht had in Rome. Ze stimuleerde de kunsten. Giovanni Mercedi liet architecten, beeldhouwers en schilders voor zich werken. De Mercedi en hun kunstenaars kregen een nieuw **mens- en wereldbeeld**. Ze zagen de wereld nog steeds als Gods schepping, maar ze genoten van de schoonheid ervan. Ze moeste de natuur perfectioneren, niet ervan af wenden.

- Hoe gingen kunstenaars de kunst van de klassieke oudheid navolgen?

De Italiaanse kunstenaars probeerde de klassieke kunst te evenaren en te overtreffen. Ze waren zo tevreden met het resultaat dat ze vonden dat er een nieuw tijdperk was aangebroken, de renaissance. De kunst uit de middeleeuwen noemde ze gotische kunst, naar de Goten. In de tijd van de renaissance begon ook de **vroegmoderne tijd** en de eerste eeuw daarvan is de tijd van de **ontdekkers en hervormers**.

- Hoe gingen geleerden klassieke teksten bestuderen?

Geleerde richtten zich ook op de klassieke oudheid, ze noemde zichzelf **humanisten**. Ze gebruikte de teksten ook voor opvoeding.

- Hoe werd de renaissance verspreid?

Mensen kwamen van ver naar Italië voor de humanistische leer. En in andere delen van Italië ontwikkelde de humanistische leer zich anders, zij richtten zich meer op de wedergeboorte van het oorspronkelijke christendom. Een belangrijk christelijk humanist was Erasmus, hij gaf les, adviseerde en publiceerde. Ook vertaalde hij het Nieuwe Testament uit oude Griekse handschriften en constateerde dat de nieuwe Bijbel vol fouten zat.

- Hoe ontstond een nieuwe wetenschappelijke belangstelling?

Er begonnen nieuwe wetenschappelijke belangstellingen te ontstaan. Mensen gingen klassieke teksten over natuurwetenschappen vertalen, maar ook onderzochten ze het menselijk lichaam door erin te snijden.

Kenmerkende Aspecten:

- Het veranderende mens- en wereldbeeld van de renaissance en het begin van een nieuwe wetenschappelijke belangstelling.

- De hernieuwde oriëntatie op het erfgoed van de klassieke oudheid.

5.2 De Europese expansie

Leerdoelen:

- **Waarvoor en hoe ontstonden de ontdekkingsreizen?**

De christenen hadden sinds de 11^e eeuw bijna alles veroverd. Portugal zetten deze reconquista buiten Europa voort, dit wordt de **Europese expansie** genoemd. De Spanjaarden waren ook al eerder langs de Afrikaanse kust gevaren, met hetzelfde doel als de Portugezen; goud en grondgebied. En omdat de woestijn voor hun onbegaanbaar gebied was, zochten ze een route langs de kust. Deze **ontdekkingsreizen** leidden ertoe dat de Portugezen bij West-Afrika uitkwamen.

- **Hoe werd de zeeroute naar Indië gezocht en gevonden?**

Na de ontdekking van de Goudkust wouden de Portugezen Indië vinden. Ze kregen al eeuwen producten via Arabië uit Indië, maar de Arabieren hadden een monopolie via het land op Indië. Dus gingen ze om Afrika heen en vonden Indië.

De Spanjaarden stuurde in 1492 Columbus erop uit om Indië te vinden. Hij dacht dat als hij via het westen zou gaan hij bij Japan uit zou komen, maar hij kwam uit in de Canarische eilanden. Hij noemde de mensen hier **Indianen** en het land werd **West-Indië** of **de West** genoemd. En Azië werd **Oost-Indië** of **de Oost** genoemd. Later werd er ontdekt dat er een nieuw continent was, dit werd **de Nieuwe wereld** genoemd en later **Amerika**, naar een beroemde ontdekkingsreiziger.

- **Welke activiteiten ondernamen Spanjaarden en Portugezen in Oost-Afrika en Azië?**

De Portugezen maakten hun schepen steeds beter en waren militair superieur aan de Aziaten. Ze wouden geen grote gebieden veroveren, daarvoor waren andere landen te machtig, dus stichtte ze kleine havensteden, **factorijen**, en veroverde steden langs de Afrikaanse kust. Deze steden gebruikte ze als handelsposten en om schepen te bevoorraden.

Spanje veroverde de Filipijnen en vernoemde de Eilanden naar Filips II. Ze gebruikte de eilanden voor handel, met onder andere China, en ze probeerde de **inheemse** bevolking te bekeren.

- **Welke activiteiten ondernamen ze in West-Afrika en Amerika?**

In Afrika begon de slaven handel, Portugezen namen Afrikaanse slaven mee om te werken op suikerriet**plantages**. En in Amerika werden inheemse volkeren, zoals de Azteken en de Inca's, onderworpen door Spaanse veroveraars. De Spanjaarden gingen heersen over grote gebieden in Midden- en Zuid-Amerika. Hierdoor kwam een volksverhuizing op gang, deze mannen kregen kinderen met de inheemse bevolking. Zo ontstond een **etnisch** gemengde bevolking.

Kenmerkende Aspecten:

- **Het begin van de Europese overzeese expansie.**

5.3 De Reformatie

Leerdoelen:

- Welke kritiek was er op de katholieke kerk?

Er was al lange tijd kritiek op de kerk. Veel mensen ergerden zich aan de misstanden. Geestelijken leidden een leven dat in strijd was met de ideeën van de kerk. En volgens de kerk was het **celibaat** verplicht, geestelijke mochten geen huwelijke en kinderen.

Naast dit **antiklerikalisme** was er ook kritiek op de leer van de kerk. Het christelijke humanisme versterkte dit kritiek. Luther, een Duitse monnik en hervormer die eerder in 1521 in de ban was gedaan, zei dat er van de kerkleer niks klopte. Hij vond, dat alleen met een oprecht geloof in God gebaseerd op de bijbel, je naar de hemel kon.

- Hoe leidde de kritiek tot de splitsing in de kerk?

Luther lag onder vuur door een protestbrief die hij naar de Paus had gestuurd. Hij werd in de ban gedaan, ter dood veroordeeld en toen hij geen berouw gaf vogelvrij verklaard. Hij kreeg echter asiel van een machtige beschermheer.

Luther vertaalde Erasmus' Griekse bijbel naar de volkstal en riep Duitse vorsten op om te reformeren. Veel vorsten deden dat, omdat ze de rijkdommen van de kerk dan in bezit mochten nemen. Ook vond Luther dat de kerk zich niet mocht bemoeien met de overheid. Zo ontstond in Duitsland een nieuwe **protestantse** kerk, zonder celibaat, kloosters en andere dingen die niet op de bijbel waren gebaseerd. Wel hadden de kerken **dominees (predikanten)**, zij leidden de kerkdiensten en legde de bijbel uit.

- Hoe werd het protestantisme verspreid?

Er waren meer hervormers die zich afscheidten van de katholieke kerk. De belangrijkste hervormer na Luther, was Calvijn. Luther geloofde dat het geloof genade kon brengen, Calvijn geloofde dat god vanaf het begin al had bepaalt wie er naar de hemel ging. Ook vond Calvijn dat het geloof boven de overheid stond. Hij vond dat het volk in opstand mocht komen als de vorst een valse godsdienst oplegde. Vanuit Genève verspreidde het **calvinisme** zich in Frankrijk, Schotland en de Nederlanden. In Engeland verliep de reformatie anders, koning Hendrik VIII brak met de katholieke kerk en liet zich kronen tot Head of the Church of England. Kloosters en het celibaat werden afgeschaft, maar in de leer veranderde niet veel.

- Welke strijd ontstond tussen de katholieke en protestanten?

Jarenlang was er strijd tussen de katholieke en de protestanten in Duitsland, maar in 1555 kwam er godsdienstvrede. Er werd afgesproken dat elke vorst zelf mocht bepalen welk geloof er in zijn land was. Onderdanen die niet wilde meegaan in het geloof mochten vertrekken, zo ontstond er een grote volksverhuizing. In Frankrijk kregen de **hugenoten** (Franse calvinisten) pas in 1598 rechten. Ze kregen godsdienstvrijheid in de al overwonnen steden en mochten zichzelf verdedigen.

Engeland keerde onder Mary Stuart terug naar de katholieke kerk, ze liet honderden protestanten levend verbranden. Na haar dood herstelde haar halfzus de Church of England. Het Spaanse leger voerde meerdere oorlogen met haar maar ze hield stand. In 1563 liet ze het geloof vastleggen. En de puriteinen (Engelse calvinisten) wouden de reformatie nog verder doorvoeren, maar dat mislukte.

Kenmerkende Aspecten:

- **De protestantse Reformatie die splitsing van de christelijke kerk in West-Europa tot gevolg had.**

5.4 De Nederlandse Opstand

Leerdoelen:

- **Hoe en waardoor kwamen de Nederlanders in opstand tegen hun vorst?**

De Nederlanden hadden sinds de 15e eeuw één **landsheer**, maar waren geen eenheid. De landsheer was in ieder gewest apart hertog of graaf en ieder gewest had eigen wetten en regels. Karel V was ook zo'n landheer (1515 - 1555), hij bestuurde Nederland vanuit Brussel en vervolgde protestanten tot wantrouwen van hoge edelen, steden en gewesten. Ze zagen dit als bedreiging voor hun privileges. Karel vervolgde en veroordeelde de kettters namelijk zelf. Ook hief hij hoge belastingen.

De ontevredenheid in Nederland steeg toen Karels zoon, Filips de 2^e, hoge belastingen invoerde voor een oorlog en vertrouwelingen buiten Nederland benoemde. Filips de 2^e had Nederland 4 jaar vanuit Brussel bestuurd en ging daarna naar Spanje waar hij koning was geworden. Hij benoemde Willem van Oranje tot **stadhouder** (plaatsvervanger) in Holland, Zeeland en Utrecht. Ook stelde hij zijn halfzus, Margaretha van Parma, aan als **landvoogdes**. Hij zei dat ze naar zijn vertrouwelingen moest luisteren en niet naar de adel.

In 1566 vroegen 400 lagere edelen om de geloofsvervolging te minderen en Margaretha gaf toe. Daardoor kwamen er **hagenpreken** en niet veel later brak de **beeldenstorm** los. Daardoor stelde Filips Alva aan en droeg hem op om veel mensen te vervolgen. Willem van Oranje week uit naar Duitsland. Dit was het begin van **de Tachtigjarige oorlog (De Opstand, 1568-1648)**

- **Hoe werd de opstand een oorlog?**

Alva sloeg de aanvallen van Oranje met gemak af, maar maakte zich wel gehaat door belastingen. Willem bedacht samen met de **geuzen** en lagere edelen een plan. Ze zouden Nederland van 3 kanten aanvallen. Maar een geuzenvloot werd door een storm naar het onbewaakte Den Briel geblazen. Ze namen dit over en in de maanden daarna gaven steeds meer steden zich over. Tegelijkertijd rukte het landleger vanuit het oosten en zuiden op.

De geuzen en Alva's troepen begingen allebei verschrikkelijke daden. En uiteindelijk heroverde Alva heel Nederland op Holland en Zeeland na. Doordat Filips ook met het Ottomaanse rijk in oorlog was kwam hij in geldnood. Hierdoor gingen de Spaanse troepen in Nederland op plundertocht door Vlaanderen en Brabant. Daardoor sloten de gewesten vrede met als gezamenlijke doel, het vertrek van de Spaanse soldaten. Ook werd afgesproken dat Holland en Zeeland calvinistisch mochten blijven.

Spaanse troepen versloegen de Nederlanden en Filips stelde een nieuwe landvoogd aan, de hertog van Parma. Twee gewesten sloten een verbond met hem uit angst voor de, regel brekende, calvinisten. En Om Parma weer tegen te houden sloten andere gewesten in 1597 een militair en politiek bondgenootschap, **De Unie van Utrecht**. Dit werd de kern van de Nederlandse staat.

- **Hoe kwam de Nederlandse onafhankelijke staat tot stand?**

In de Unie werd afgesproken dat alle gewesten zelf godsdienstige zaken mochten regelen, maar al snel namen de calvinisten overal de macht over. Hierdoor werden Willem en Filips openlijk vijanden en werd Willem vogelvrij verklaard. Hierdoor zwoer de Unie Filips af door de Plakkaat van Verlatinge.

Parma veroverende langzaam Brabant en Vlaanderen en Willem werd in 1584 vermoord. Filips wou nu er een eind leek te komen aan de opstand afrekenen met de Engelse koningin, maar zijn vloot ging ten onder. Ondertussen konden ze in Nederland geen landheer vinden en gaven ze de **soevereiniteit** aan de Staten generaal en werden we een **Republiek**. De republiek bleef jaren bestaan en later besloten de gewesten toch een stadhouder te kiezen, dit werd prins Maurits. In 1609 was er twaalf jaar vrede. Na dit bestand veroverde de Republiek oost en zuid Nederland en in 1648 sloten Spanje en Nederland de vrede van Münster.

Kenmerkende Aspecten:

- **Het conflict in de Nederlanden dat resulteerde in de stichting van een Nederlandse staat.**